HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

20 ianuarie 2021*

„Trimitere preliminară – Directiva 2004/83/CE – Standarde minime referitoare la condițiile de acordare a statutului de refugiat sau a statutului conferit prin protecția subsidiară – Calitatea de refugiat – Articolul 2 litera (c) – Încetarea statutului de refugiat – Articolul 11 – Schimbarea circumstanțelor – Articolul 11 alineatul (1) litera (e) – Posibilitatea de a solicita protecția țării de origine – Criterii de apreciere – Articolul 7 alineatul (2) – Sprijin financiar și social – Lipsă de relevanță”

În cauza C-255/19,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [Tribunalul Superior (Camera pentru imigrație și azil), Regatul Unit], prin decizia din 22 martie 2019, primită de Curte la 26 martie 2019, în procedura

Secretary of State for the Home Department

împotriva

OA,

cu participarea:

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR),

CURTEA (Camera a doua),

compusă din domnul A. Arabadjiev, președinte de cameră, domnul K. Lenaerts, președintele Curții, îndeplinind funcția de judecător al Camerei a doua, și domnii A. Kumin, T. von Danwitz (raportor) și P. G. Xuereb, judecători,

avocat general: domnul G. Hogan,

grefier: doamna C. Strömholm, administratoare,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 27 februarie 2020,

luând în considerare observațiile prezentate:

– pentru Guvernul Regatului Unit, de Z. Lavery și J. Simpson, în calitate de agenți, asistate de D. Blundell, barrister;

* Limba de procedură: engleza.

– pentru guvernul francez, inițial de A.-L. Desjonquères, A. Daniel, D. Colas și D. Dubois, ulterior de A.-L. Desjonquères, A. Daniel și D. Dubois, în calitate de agenți;

– pentru guvernul maghiar, de M. Z. Fehér și R. Kissné Berta, în calitate de agenți;

– pentru Comisia Europeană, inițial de A. Azema, M. Condou-Durande și J. Tomkin, ulterior de A. Azema și J. Tomkin, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 30 aprilie 2020,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 2 litera (c), a articolului 7 și a articolului 11 alineatul (1) litera (e) din Directiva 2004/83/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind standardele minime referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de statutul de refugiat sau persoanele care, din alte motive, au nevoie de protecție internațională și referitoare la conținutul protecției acordate (JO 2004, L 304, p. 12, rectificare în JO 2005, L 204, p. 24, Ediție specială, 19/vol. 7, p. 52).

2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între Secretary of State for the Home Department (ministrul de interne, Regatul Unit), pe de o parte, și OA, resortisant somalez, pe de altă parte, cu privire la revocarea statutului de refugiat al acestuia.

Cadrul juridic

Dreptul internațional

3 Convenția privind statutul refugiaților, semnată la Geneva la 28 iulie 1951 [*Recueil des traités des Nations unies*, vol. 189, p. 150, nr. 2545 (1954)], a intrat în vigoare la 22 aprilie 1954. Aceasta a fost completată prin Protocolul privind statutul refugiaților, încheiat la New York la 31 ianuarie 1967, intrat la rândul său în vigoare la 4 octombrie 1967 (denumită în continuare „Convenția de la Geneva”).

4 Potrivit articolului 1 secțiunea A paragraful (2) primul alineat din Convenția de la Geneva, termenul „refugiat” se aplică oricărei persoane care, „în urma unor temeri justificate de a fi persecutată datorită rasei, religiei, naționalității, apartenenței la un anumit grup social sau opiniilor sale politice, se află în afara țării a cărei cetățenie o are și care nu poate sau, datorită acestei temeri, nu dorește protecția acestei țări sau care, neavând nicio cetățenie și găsindu-se în afara țării în care avea reședința obișnuită ca urmare a unor astfel de evenimente, nu poate sau, datorită respectivei temeri, nu dorește să se reîntoarcă”.

5 Articolul 1 secțiunea C paragraful (5) din convenția menționată prevede:

„Această convenție va înceta sa fie aplicabilă oricărei persoane vizate de dispozițiile secțiunii A în următoarele cazuri:

[…]

(5) dacă împrejurările în urma cărora ea a fost recunoscută ca refugiat au încetat să existe, ea nu mai poate continua să refuze protecția țării a cărei cetățenie o are;

Se subînțelege totuși că dispozițiile prezentului paragraf nu se vor aplica oricărui refugiat menționat în paragraful (1) al secțiunii A din prezentul articol, care poate invoca, pentru a refuza protecția țării a cărei cetățenie o are, motive imperioase ce se referă la persecuții anterioare."

Dreptul Uniunii

6 În conformitate cu considerentul (3) al Directivei 2004/83, „Convenția de la Geneva și protocolul aferent constituie elementul-cheie al sistemului juridic internațional de protecție a refugiaților".

7 Articolul 1 din această directivă prevede:

„Prezenta directivă are ca obiect stabilirea unor standarde minime referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de statutul de refugiat sau persoanele care, din alte motive, au nevoie de protecție internațională și referitoare la conținutul protecției acordate."

8 Potrivit articolului 2 literele (c)-(e) din directiva menționată:

„În sensul prezentei directive:

[…]

(c) «refugiat» înseamnă orice resortisant al unei țări terțe care, ca urmare a unei temeri bine fondate de a fi persecutat din cauza rasei sale, a religiei, naționalității, opiniilor politice sau apartenenței la un anumit grup social, se află în afara țării al cărei cetățean este și care nu poate sau, din cauza acestei temeri, nu dorește să solicite protecția respectivei țări sau orice apatrid care, aflându-se din motivele menționate anterior în afara țării în care avea reședința obișnuită, nu poate sau, din cauza acestei temeri, nu dorește să se întoarcă în respectiva țară și care nu intră în domeniul de aplicare al articolului 12;

(d) «statut de refugiat» înseamnă recunoașterea, de către un stat membru, a calității de refugiat a oricărui resortisant al unei țări terțe sau a oricărui apatrid;

(e) «persoană care poate beneficia de protecție subsidiară» înseamnă orice resortisant al unei țări terțe sau orice apatrid care nu poate fi considerat refugiat, dar în privința căruia există motive serioase și întemeiate de a crede că, în cazul în care ar fi trimis în țara sa de origine sau, în cazul unui apatrid, în țara în care avea reședința obișnuită, ar fi supus unui risc real de a suferi vătămările grave definite la articolul 15 și căruia nu i se aplică articolul 17 alineatele (1) și (2) și nu poate sau, ca urmare a acestui risc, nu dorește protecția respectivei țări."

9 Articolul 7 din aceeași directivă, intitulat „Agenții de protecție", prevede următoarele la alineatele (1) și (2):

„(1) Protecția poate fi acordată de:

(a) stat sau

(b) partide sau organizații, inclusiv organizații internaționale, care controlează statul sau o parte importantă din teritoriul acestuia.

(2) Protecția se acordă, în general, atunci când agenții menționați la alineatul (1) iau măsuri rezonabile pentru a împiedica persecuția sau vătămările grave, între altele, atunci când dispun de un sistem juridic eficient care să permită descoperirea, urmărirea penală și sancționarea acțiunilor ce constituie o persecuție sau o vătămare gravă și atunci când solicitantul are acces la o astfel de protecție."

10 Potrivit articolului 9 din Directiva 2004/83, intitulat „Acte de persecuție":

„(1) Actele considerate ca fiind o persecuție în sensul articolului [1 secțiunea A] din Convenția de la Geneva trebuie:

(a) să fie suficient de grave prin natura sau prin caracterul lor repetat pentru a constitui o încălcare gravă a drepturilor fundamentale ale omului, în special a drepturilor de la care nu este posibilă nicio derogare în temeiul articolului 15 alineatul (2) din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950, denumită în continuare «CEDO»], sau

(b) să fie o acumulare de diverse măsuri, inclusiv de încălcări ale drepturilor omului, care să fie suficient de gravă pentru a afecta un individ în mod comparabil cu cele menționate la litera (a).

(2) Actele de persecuție, în sensul alineatului (1), pot lua în special următoarele forme:

(a) violențe fizice sau psihice, inclusiv violențe sexuale;

[…]

(3) În conformitate cu articolul 2 litera (c), trebuie să existe o legătură între motivele menționate la articolul 10 și actele de persecuție în sensul alineatului (1)."

11 Articolul 11 din această directivă, intitulat „Încetarea", prevede la alineatul (1) litera (e) și la alineatul (2):

„(1) Orice resortisant al unei țări terțe sau orice apatrid încetează să mai fie refugiat în cazul în care:

[…]

(e) datorită faptului că circumstanțele în urma cărora a fost recunoscut ca refugiat au încetat să mai existe, nu mai poate continua să refuze solicitarea protecției țării al cărui cetățean este;

[…]

(2) În scopul punerii în aplicare a alineatului (1) literele (e) și (f), statele membre examinează dacă schimbarea circumstanțelor este semnificativă în mod suficient și nu este provizorie pentru ca temerea refugiatului de a fi persecutat să nu mai poată fi considerată fondată."

12 Articolul 15 din directiva menționată, intitulat „Vătămări grave", prevede:

„Vătămările grave sunt:

(a) pedeapsa cu moartea sau execuția;

(b) tortura sau tratamentele sau pedepsele inumane sau degradante aplicate unui solicitant în țara de origine;

(c) amenințările grave și individuale la adresa vieții sau a persoanei unui civil ca urmare a violenței generalizate în caz de conflict armat intern sau internațional.”

13 Directiva 2004/83 a fost abrogată începând cu 21 decembrie 2013 prin Directiva 2011/95/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate (JO 2011, L 337, p. 9). În conformitate cu considerentul (50) al acestei din urmă directive, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord nu a participat la adoptarea directivei menționate, nu are obligații în temeiul acesteia și nu face obiectul aplicării sale.

Dreptul Regatului Unit

14 Articolul 4 alineatele (1) și (2) din Refugee or Person In Need of International Protection Regulations 2006 (Regulamentul din 2006 privind refugiații sau persoanele care necesită protecție internațională) prevede:

„(1) Pentru a decide dacă o persoană are calitatea de refugiat sau de persoană care poate beneficia de protecție umanitară, protecția împotriva persecuției sau a vătămărilor grave poate fi acordată de:

(a) stat sau

(b) partide sau organizații, inclusiv organizații internaționale, care controlează statul sau o parte importantă din teritoriul acestuia.

(2) Se poate considera că protecția se acordă, în general, atunci când agenții menționați la alineatul (1) literele (a) sau (b) iau măsuri rezonabile pentru a împiedica persecuția sau vătămările grave, atunci când dispun de un sistem juridic eficient care să permită descoperirea, urmărirea penală și sancționarea acțiunilor ce constituie o persecuție sau o vătămare gravă și atunci când persoana menționată la alineatul (1) are acces la o astfel de protecție.”

15 Articolul 338A din Immigration Rules (Normele privind imigrația) prevede:

„Statutul de refugiat acordat unei persoane în temeiul articolului 334 se revocă sau nu se reînnoiește în cazul în care se aplică dispozițiile articolelor 339A-339AB. […]”

16 Potrivit articolului 339A din aceste norme:

„Prezentul articol se aplică atunci când ministrul de interne constată că sunt îndeplinite una sau mai multe dintre următoarele condiții:

[…]

(v) întrucât circumstanțele care au justificat acordarea statutului de refugiat au încetat să existe, persoana în cauză nu mai poate continua să refuze solicitarea protecției țării al cărei cetățean este;

(vi) în cazul unei persoane care nu are o cetățenie, dacă, nemaiexistând circumstanțele în urma cărora a fost recunoscută ca refugiat, ea este în măsură să se întoarcă în țara în care avea reședința obișnuită.

În scopul aplicării punctelor (v) și (vi), ministrul de interne examinează dacă schimbarea circumstanțelor este suficient de semnificativă și nu este provizorie pentru ca temerea refugiatului de a fi persecutat să nu mai poată fi considerată fondată."

Litigiul principal și întrebările preliminare

17 OA este un resortisant somalez, originar din Mogadiscio (Somalia). Acesta este membru al clanului minoritar al Reer Hamar.

18 În cursul anilor '90, OA și soția sa din acea perioadă au fost victimele mai multor vătămări grave și atacuri violente săvârșite de miliția Hawiye la Mogadiscio.

19 În cursul anului 2001, aceștia au fugit din Somalia și s-au deplasat în Kenya. În cursul aceluiași an, soția lui OA din acea perioadă a intrat în Regatul Unit și a obținut statutul de refugiat ca urmare a persecuțiilor menționate la punctul anterior.

20 OA s-a deplasat în Regatul Unit în cursul anului 2003 și a obținut statutul de refugiat în calitate de persoană aflată în întreținerea soției sale din acea perioadă.

21 La 8 iulie 2014, ministrul de interne l-a informat pe OA că intenționa să revoce statutul său de refugiat.

22 Prin decizia din 27 septembrie 2016, ministrul de interne a revocat statutul de refugiat al lui OA ca urmare a unei schimbări a circumstanțelor în țara sa de origine și l-a exclus pe acesta de la protecția umanitară în temeiul legii naționale în materie de imigrație, considerând totodată că întoarcerea lui OA în țara sa de origine nu ar încălca obligațiile Regatului Unit în temeiul articolului 3 din CEDO.

23 OA a formulat o acțiune împotriva acestei decizii la First-tier Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [Tribunalul de Primă Instanță (Camera pentru imigrație și azil), Regatul Unit]. Această instanță a pronunțat o primă hotărâre prin care a respins în întregime acțiunea lui OA și apoi, după anularea acestei hotărâri de către Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [Tribunalul Superior (Camera pentru imigrație și azil), Regatul Unit], o a doua hotărâre de respingere în parte a acțiunii menționate.

24 După ce a anulat această a doua hotărâre, Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [Tribunalul Superior (Camera pentru imigrație și azil)] trebuie să efectueze în prezent o nouă examinare a acțiunii formulate de OA.

25 În fața instanței de trimitere, ministrul de interne susține că avea dreptul să revoce statutul de refugiat al lui OA ca urmare a unei schimbări durabile a circumstanțelor în țara sa de origine, în temeiul articolului 11 alineatul (1) litera (e) din Directiva 2004/83, din moment ce, în opinia sa, clanurile minoritare nu mai fac obiectul unor persecuții din partea clanului majoritar din regiunea Mogadiscio, iar statul asigură acolo o protecție efectivă. În această privință, instanța se întemeiază pe constatările care figurează în hotărârea de orientare a aceleiași instanțe din 3 octombrie 2014, MOJ și alții (întoarcere la Mogadiscio):

„ii) În general, atunci când se întoarce la Mogadiscio după o perioadă de absență, o persoană care este «un civil obișnuit» (adică nu are legătură cu forțele de securitate, cu guvernul sau cu administrația oficială sau cu o asociație nonguvernamentală ori cu o organizație internațională) nu se confruntă cu un risc real de persecuție sau de vătămare, astfel încât să solicite protecție în temeiul articolului 3 din CEDO sau al articolului 15 litera (c) din Directiva [2004/83]. […]

[…]

vii) O persoană care se întoarce la Mogadiscio după o perioadă de absență apelează la nucleul său familial, dacă are un astfel de nucleu în acest oraș, pentru a se reintegra și a-și asigura traiul. Deși o persoană returnată poate solicita ajutor și din partea membrilor clanului său care nu îi sunt rude apropiate, este probabil ca acest ajutor să nu fie furnizat decât membrilor clanului majoritar, deoarece clanurile minoritare pot avea foarte puțin de oferit.

viii) Semnificația apartenenței la un clan în Mogadiscio s-a schimbat. În prezent, clanurile oferă mecanisme de sprijin social și oferă ajutor în vederea accesului la mijloace de subzistență, funcția de protecție a acestora fiind mai redusă decât în trecut. În Mogadiscio nu există miliții ale clanurilor, violențe între clanuri sau tratamente discriminatorii pe baza apartenenței la un clan, nici măcar în cazul membrilor clanurilor minoritare.

[…]

xi) Prin urmare, numai acele persoane care nu beneficiază de sprijin din partea clanului sau a familiei, care nu primesc sume de bani din străinătate și care nu au nicio perspectivă reală de acces la mijloace de subzistență se confruntă cu perspectiva de a trăi în condiții inferioare celor acceptabile în termeni de protecție umanitară.

xii) Probele indică în mod clar că nu doar persoanele care provin din Mogadiscio sunt cele care pot în general să se întoarcă să trăiască în oraș fără a fi supuse unui risc dintre cele prevăzute la articolul 15 litera (c) din Directiva [2004/83] sau a fi supuse unui risc real de sărăcie extremă. În schimb, mutarea la Mogadiscio pentru o persoană care este membră a unui clan minoritar care nu are legături vechi cu orașul, nu are acces la fonduri și nici la o altă formă de sprijin din partea unui clan sau a unei familii ori la o altă formă de susținere socială nu este prea realistă, întrucât, în lipsa unor mijloace de a găsi o locuință și a unei anumite forme de susținere financiară continuă, ar exista un risc real de a nu avea altă soluție decât să trăiască într-o tabără de refugiați unde există o posibilitate reală de a locui în condiții sub standardele umanitare minim acceptabile.”

26 OA contestă aceste constatări și susține că are în continuare temerea fondată de a fi persecutat la Mogadiscio și că autoritățile statale somaliene nu sunt în măsură să îl protejeze împotriva acestor vătămări grave. În această privință, el invocă evaluarea furnizată de United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) [Înaltul Comisariat al Organizației Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR)], în luna iunie a anului 2014, potrivit căreia situația de securitate din Mogadiscio suscită încă preocupări grave în ceea ce privește chestiunea disponibilității protecției statale, clanurile minoritare rămânând, pe de altă parte, deosebit de defavorizate în special în acest oraș. În plus, acesta susține că hotărârea de orientare, citată la punctul anterior, se întemeiază pe o interpretare eronată a protecției statale, întrucât se raportează în parte pe existența unei protecții din partea familiei sau a altor membri ai clanului, care nu sunt actori statali, ci privați.

27 Potrivit indicațiilor care figurează în cererea de decizie preliminară, unele instanțe din Regatul Unit consideră că disponibilitatea unei protecții suficiente trebuie luată în considerare atât în stadiul aprecierii elementului referitor la „temerea fondată de a fi persecutat”, cât și în stadiul aprecierii elementului referitor la „protecția” de care solicitantul nu poate sau nu dorește să se prevaleze, fără a trebui totuși să fie îndeplinite întotdeauna aceleași cerințe în aceste două stadii. Respectivele instanțe consideră că, deși acest al doilea element trebuie apreciat în raport cu cerințele care decurg din articolul 7 din Directiva 2004/83, cerințele menționate nu se aplică totuși cu ocazia examinării privind primul element, care poate, așadar, să ia în considerare orice formă de protecție și în special susținerea furnizată printre altele de familia sau de clanul persoanei în cauză.

28 În ceea ce privește situația lui OA după o eventuală întoarcere la Mogadiscio, instanța de trimitere consideră că acesta ar avea posibilități, desigur limitate din cauza mobilității sale reduse, de a găsi un loc de muncă în acest oraș. În plus, OA ar putea căuta un sprijin financiar la familia sa apropiată care

locuiește în orașul menționat, la sora sa care a locuit ultima dată în Dubai (Emiratele Arabe Unite), precum și la membri ai clanului Reer Hamar care locuiesc în Regatul Unit, cel puțin până când ar putea să se întrețină el însuși în Mogadiscio.

29 În aceste condiții, Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [Tribunalul Superior (Camera pentru imigrație și azil)] a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) «Protecția țării al cărui cetățean este» în sensul articolului 11 alineatul (1) litera (e) și al articolului 2 litera (e) din Directiva 2004/83 trebuie să fie înțeleasă ca reprezentând o protecție din partea statului?

2) Pentru a decide dacă există o temere fondată de a fi persecutat în sensul articolului 2 litera (e) din Directiva 2004/83 și pentru a decide dacă este disponibilă o formă de protecție împotriva acestor acte de persecuție, în sensul articolului 7 din această directivă, urmează să se aplice, în ambele cazuri, «criteriul privind protecția» sau «analiza privind protecția», iar dacă răspunsul este afirmativ, se aplică aceleași criterii în ambele situații?

3) Dincolo de chestiunea aplicabilității protecției din partea agenților neguvernamentali conform articolului 7 alineatul (1) litera (b) din Directiva 2004/83 și pornind de la ipoteza că răspunsul la prima întrebare de mai sus este afirmativ, eficacitatea sau disponibilitatea protecției urmează să fie evaluată exclusiv prin raportare la actele/funcțiile de protecție asigurate de stat sau pot fi avute în vedere actele/funcțiile de protecție asigurate de agenți privați (ai societății civile), precum familiile și/sau clanurile?

4) Criteriile ce reglementează «analiza privind protecția» care trebuie realizată atunci când se ia în considerare încetarea în contextul articolului 11 alineatul (1) litera (e) din Directiva 2004/83 sunt [astfel cum se prezumă în a doua și a treia întrebare de mai sus] aceleași cu cele care trebuie aplicate în contextul articolului 7 din această directivă?”

Cu privire la întrebările preliminare

Observații introductive

30 Cu titlu introductiv, trebuie arătat că, deși, potrivit indicațiilor care figurează în cererea de decizie preliminară, lui OA i s-a recunoscut statutul de refugiat ca urmare a actelor de persecuție violentă a căror victimă a fost în cursul anilor ’90, în calitate de membru al unui clan minoritar la Mogadiscio, din partea miliției clanului majoritar în acest oraș, din aceleași indicații reiese că, în urma unor schimbări care au avut loc între timp, „nu există miliții ale clanurilor, violențe între clanuri sau tratamente discriminatorii pe baza apartenenței la un clan, nici măcar în cazul membrilor clanurilor minoritare”. În această privință, cererea menționată pare a fi întemeiată pe considerația că Republica Federală Somalia acordă în prezent, în principiu, o protecție suficientă împotriva actelor de persecuție, această protecție putând fi totuși completată prin protecția asigurată de agenți privați, precum familia și clanul. În acest context, instanța de trimitere subliniază că, în lipsa unui sprijin financiar sau de altă natură furnizat de familia sau de clanul acestora, resortisanții somalezi care se întorc la Mogadiscio „nu au nicio perspectivă reală de acces la mijloace de subzistență [și] se vor confrunta cu perspectiva de a trăi în condiții inferioare celor acceptabile în termeni de protecție umanitară”.

31 Acestea fiind precizate, din aceleași indicații reiese că OA contestă constatările instanței de trimitere, astfel cum au fost rezumate la punctul precedent, susținând că are în continuare o temere fondată de a fi persecutat la Mogadiscio și că autoritățile statale somaleze nu sunt în măsură să îl protejeze

împotriva acestor acte de persecuție. Pe de altă parte, guvernul francez a susținut în ședință că constatările acestei instanțe aferente protecției asigurate de aceste autorități și lipsei unui risc de persecuție nu mai corespund situației actuale care prevalează în Somalia.

32 În aceste condiții, revine instanței de trimitere sarcina de a verifica dacă, în urma unei întoarceri la Mogadiscio, OA poate suferi un risc de a fi victima unor acte de persecuție.

Cu privire la a patra întrebare

33 Prin intermediul celei de a patra întrebări, care trebuie analizată în primul rând, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 11 alineatul (1) litera (e) din Directiva 2004/83 trebuie interpretat în sensul că „protecția” prevăzută de această dispoziție în ceea ce privește încetarea statutului de refugiat trebuie să îndeplinească aceleași cerințe precum cele care rezultă, în ceea ce privește acordarea acestui statut, din articolul 2 litera (c) din această directivă coroborat cu articolul 7 alineatele (1) și (2) din aceasta.

34 În această privință, rezultă din textul articolului 11 alineatul (1) litera (e) din directiva menționată că un resortisant al unei țări terțe încetează să mai fie refugiat în cazul în care, datorită faptului că circumstanțele în urma cărora a fost recunoscut ca refugiat au încetat să mai existe, nu mai poate continua să refuze solicitarea protecției țării al cărei cetățean este.

35 Această dispoziție, la fel ca articolul 1 secțiunea C paragraful (5) din Convenția de la Geneva, prevede pierderea calității de refugiat atunci când circumstanțele în urma cărora fusese recunoscută această calitate au încetat să mai existe, și anume, cu alte cuvinte, când nu mai sunt îndeplinite condițiile de acordare a statutului de refugiat. În măsura în care articolul 11 alineatul (1) litera (e) din Directiva 2004/83 prevede că resortisantul „nu mai poate continua să refuze” să solicite protecția țării sale de origine, acesta implică faptul că „protecția” în cauză este aceeași cu cea care până atunci era deficitară, și anume cea împotriva actelor de persecuție pentru cel puțin unul dintre cele cinci motive enumerate la articolul 2 litera (c) din această directivă (a se vedea în acest sens Hotărârea din 2 martie 2010, Salahadin Abdulla și alții, C-175/08, C-176/08, C-178/08 și C-179/08, EU:C:2010:105, punctele 65 și 67).

36 Astfel, circumstanțele care demonstrează incapacitatea sau, dimpotrivă, capacitatea țării de origine de a asigura protecția împotriva unor acte de persecuție constituie un element decisiv al aprecierii care determină acordarea sau, dacă este cazul, în mod simetric, încetarea statutului de refugiat. O asemenea încetare implică astfel că schimbarea circumstanțelor a remediat cauzele care au determinat recunoașterea statutului de refugiat (Hotărârea din 2 martie 2010, Salahadin Abdulla și alții, C-175/08, C-176/08, C-178/08 și C-179/08, EU:C:2010:105, punctele 68 și 69).

37 Ținând seama de simetria pe care o stabilește Directiva 2004/83 între acordarea și încetarea statutului de refugiat, protecția care poate exclude acest statut, în cadrul articolului 2 litera (c) din respectiva directivă, sau poate determina încetarea acestuia, în temeiul articolului 11 alineatul (1) litera (e) din aceasta, trebuie să îndeplinească aceleași cerințe care decurg în special din articolul 7 alineatele (1) și (2) din directiva menționată.

38 Pentru a ajunge la concluzia că temerea refugiatului în cauză de a fi persecutat nu mai este fondată, autoritățile competente trebuie să verifice, în lumina articolului 7 alineatul (2) din Directiva 2004/83, în raport cu situația personală a acestui refugiat, că agentul sau agenții în discuție care acordă protecția, în sensul alineatului (1) al acestui articol 7, au luat măsuri rezonabile pentru a împiedica persecuția, că aceștia dispun astfel, printre altele, de un sistem juridic eficient care să permită descoperirea, urmărirea penală și sancționarea acțiunilor ce constituie o persecuție și că, în caz de

încetare a statutului său de refugiat, resortisantul respectiv va avea acces la această protecție (a se vedea în acest sens Hotărârea din 2 martie 2010, Salahadin Abdulla și alții, C-175/08, C-176/08, C-178/08 și C-179/08, EU:C:2010:105, punctele 70 și 74).

39 Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la a patra întrebare că articolul 11 alineatul (1) litera (e) din Directiva 2004/83 trebuie interpretat în sensul că „protecția” prevăzută de această dispoziție în ceea ce privește încetarea statutului de refugiat trebuie să îndeplinească aceleași cerințe precum cele care rezultă, în ceea ce privește acordarea acestui statut, din articolul 2 litera (c) din respectiva directivă coroborat cu articolul 7 alineatele (1) și (2) din aceasta.

Cu privire la primele trei întrebări

40 Prin intermediul primelor trei întrebări, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 11 alineatul (1) litera (e) din Directiva 2004/83 coroborat cu articolul 7 alineatul (2) din aceasta trebuie interpretat în sensul că un eventual sprijin social și financiar asigurat de agenți privați precum familia sau clanul resortisantului unei țări terțe în cauză îndeplinește cerințele de protecție care rezultă din aceste dispoziții și dacă un astfel de sprijin este relevant pentru a aprecia efectivitatea sau disponibilitatea protecției asigurate de stat în sensul articolului 7 alineatul (1) litera (a) din această directivă sau pentru a determina, în temeiul articolului 11 alineatul (1) litera (e) din directiva menționată coroborat cu articolul 2 litera (c) din aceasta, persistența unei temeri fondate de a fi persecutat.

41 În această privință, trebuie analizat, în primul rând, dacă se poate considera că un sprijin social și financiar asigurat de agenți privați precum familia sau clanul resortisantului unei țări terțe în cauză îndeplinește cerințele de protecție care rezultă din articolul 11 alineatul (1) litera (e) din Directiva 2004/83 coroborat cu articolul 7 alineatul (2) din aceasta.

42 În conformitate cu articolul 2 litera (c) din această directivă, resortisantul unei țări terțe trebuie, ca urmare a unor circumstanțe existente în țara sa de origine, să aibă temerea fondată de a fi persecutat pentru cel puțin unul dintre motivele enumerate în această dispoziție. Aceste circumstanțe demonstrează că țara terță respectivă nu își protejează resortisantul împotriva unor acte de persecuție (a se vedea în acest sens Hotărârea din 2 martie 2010, Salahadin Abdulla și alții, C-175/08, C-176/08, C-178/08 și C-179/08, EU:C:2010:105, punctele 56 și 57).

43 Astfel cum a arătat domnul avocat general în esență la punctul 58 din concluziile sale și cum s-a menționat de asemenea la punctul 38 din prezenta hotărâre, protecția impusă la articolul 11 alineatul (1) litera (e) din directiva amintită este precizată la articolul 7 alineatul (2) din aceasta, potrivit căruia „[o] protecție se acordă în general atunci când agenții menționați la alineatul (1) [al articolului respectiv] iau măsuri rezonabile pentru a împiedica persecuția sau vătămările grave, între altele, atunci când aceștia dispun de un sistem juridic eficient care să permită descoperirea, urmărirea penală și sancționarea acțiunilor ce constituie o persecuție sau o vătămare gravă și atunci când solicitantul are acces la o astfel de protecție”.

44 Ținând seama de acești termeni, protecția impusă la articolul 11 alineatul (1) litera (e) din Directiva 2004/83 coroborat cu articolul 7 alineatul (2) din această directivă face trimitere la capacitatea țării terțe a cărei cetățenie o are persoana în cauză de a preveni sau de a sancționa actele de persecuție în sensul directivei menționate (a se vedea în acest sens Hotărârea din 2 martie 2010, Salahadin Abdulla și alții, C-175/08, C-176/08, C-178/08 și C-179/08, EU:C:2010:105, punctele 59, 67 și 68). În plus, articolul 7 alineatul (2) menționat vizează măsuri adoptate pentru a împiedica acte de persecuție, precum și existența unui sistem juridic eficient care să permită descoperirea, urmărirea penală și sancționarea unor astfel de acte.

45 Articolul 9 din Directiva 2004/83, care definește elementele care permit calificarea unor acte drept persecuție, precizează la alineatul (1) că faptele relevante trebuie să fie „suficient de grave” prin natura sau prin caracterul lor repetat pentru a constitui o „încălcare gravă a drepturilor fundamentale ale omului” sau să fie o acumulare de diverse măsuri care să fie „suficient de gravă” pentru a afecta un individ în mod comparabil cu o „încălcare gravă a drepturilor fundamentale ale omului”. Articolul 9 alineatul (3) din această directivă adaugă că trebuie să existe o legătură între motivele de persecuție menționate la articolul 10 din aceasta și actele de persecuție.

46 Or, un simplu sprijin social și financiar precum cel vizat de cererea de decizie preliminară, care este furnizat resortisantului unei țări terțe în cauză, nu este, ca atare, de natură nici să împiedice acte de persecuție, nici să identifice, să urmărească și să sancționeze astfel de acte și, prin urmare, nu se poate considera că asigură protecția impusă la articolul 11 alineatul (1) litera (e) din Directiva 2004/83 coroborat cu articolul 7 alineatul (2) din directiva respectivă. Aceasta este situația în special întrucât, în speță, sprijinul social și financiar menționat pare să aibă ca obiectiv nu asigurarea protecției lui OA împotriva unor astfel de acte, ci reinstalarea acestuia la Mogadiscio.

47 În aceste condiții, nu se poate considera că un sprijin social și financiar precum cel vizat de cererea de decizie preliminară, asigurat de familia sau de clanul resortisantului unei țări terțe în cauză, asigură o protecție împotriva unor acte de persecuție în sensul acestor dispoziții.

48 Rezultă, în al doilea rând, că un astfel de sprijin social și financiar nu este relevant pentru a aprecia efectivitatea sau disponibilitatea protecției asigurate de stat în sensul articolului 7 alineatul (1) litera (a) din Directiva 2004/83.

49 Această constatare este valabilă cu atât mai mult cu cât simplele dificultăți economice nu intră, în principiu, în sfera noțiunii de „persecuție”, în sensul articolului 9 din Directiva 2004/83, astfel încât un asemenea sprijin social și financiar care urmărește remedierea unor astfel de dificultăți nu ar trebui, în principiu, să aibă incidență asupra aprecierii caracterului suficient al protecției statale împotriva unor acte de persecuție.

50 În speță, întrucât dosarul de care dispune Curtea nu cuprinde informații care să permită să se considere că dificultățile economice cu care OA s-ar putea confrunta la întoarcerea sa la Mogadiscio ar constitui o manifestare a unor acte de persecuție în sensul articolului 9 din directiva menționată, acestea nu intră în sfera noțiunii de „persecuție” în sensul acestui articol care să justifice acordarea și menținerea statutului de refugiat.

51 Pe de altă parte, deși guvernul francez a arătat în ședință că lipsurile materiale extreme ar putea fi relevante pentru acordarea protecției subsidiare, reiese totuși din indicațiile care figurează în cererea de decizie preliminară că litigiul principal și întrebările adresate Curții nu privesc aspectul dacă OA poate obține acordarea statutului conferit de protecția subsidiară, ci încetarea statutului său de refugiat. Astfel, trebuie precizat în această privință că referirea făcută în întrebările preliminare la articolul 2 litera (e) din Directiva 2004/83, care cuprinde definiția „persoan[ei] care poate beneficia de protecție subsidiară”, trebuie înțeleasă, având în vedere explicațiile furnizate de instanța de trimitere și ținând seama de toate elementele dosarului de care dispune Curtea, ca vizând articolul 2 litera (c) din această directivă și astfel ca privind exclusiv încetarea statutului de refugiat al reclamantului din litigiul principal.

52 De altfel, în măsura în care întrebările instanței de trimitere ar trebui înțelese în sensul că aceasta urmărește să stabilească dacă, în măsura în care clanurile din Mogadiscio furnizează eventual, dincolo de sprijinul lor social și financiar, și o protecție sub forma unei securități, o astfel de protecție poate fi luată în considerare pentru a verifica dacă protecția asigurată de stat îndeplinește cerințele care rezultă în special din articolul 7 alineatul (2) din Directiva 2004/83, trebuie amintit că, pentru a stabili dacă temerea refugiatului de a fi persecutat nu mai este fondată, agentul sau agenții de protecție în privința cărora este apreciată realitatea unei schimbări a circumstanțelor în țara de origine sunt, conform

articolului 7 alineatul (1) literele (a) și (b) din această directivă, fie statul însuși, fie partide sau organizații, inclusiv organizații internaționale, care controlează statul sau o parte importantă din teritoriul acestuia (Hotărârea din 2 martie 2010, Salahadin Abdulla și alții, C-175/08, C-176/08, C-178/08 și C-179/08, EU:C:2010:105, punctul 74).

53 Or, în conformitate cu cerințele amintite la punctele 38 și 43-46 din prezenta hotărâre, o astfel de protecție sub forma unei securități nu poate, în orice caz, să fie luată în considerare pentru a verifica dacă protecția statului îndeplinește cerințele care rezultă în special din articolul 7 alineatul (2) din directiva menționată.

54 În al treilea rând, instanța de trimitere solicită Curții să se pronunțe cu privire la aspectul dacă existența unui sprijin social și financiar asigurat de familia sau de clanul resortisantului unei țări terțe în cauză poate fi totuși luată în considerare pentru a stabili, în temeiul articolului 11 alineatul (1) litera (e) din Directiva 2004/83 coroborat cu articolul 2 litera (c) din aceasta, persistența unei temeri fondate de a fi persecutat. Potrivit acestei interpretări, reținută de anumite instanțe ale Regatului Unit, un sprijin social și financiar, asigurat de familia sau de clanul resortisantului unei țări terțe în cauză, ar fi de natură, independent de cerințele de protecție care rezultă din prima dintre aceste dispoziții coroborată cu articolul 7 alineatul (2) din această directivă, să excludă o asemenea temere.

55 Potrivit articolului 2 litera (c) din Directiva 2004/83, refugiatul este în special un resortisant al unei țări terțe care se află în afara țării al cărei cetățean este „ca urmare a unei temeri bine fondate de a fi persecutat” din cauza rasei sale, a religiei, a naționalității, a opiniilor politice sau a apartenenței la un anumit grup social și care nu poate sau, „din cauza acestei temeri”, nu dorește să solicite „protecția” respectivei țări. Atunci când circumstanțele care justifică o asemenea temere au încetat să existe, statutul de refugiat poate înceta, în temeiul articolului 11 alineatul (1) litera (e) din această directivă.

56 În această privință, trebuie arătat că condițiile prevăzute la articolul 2 litera (c) din Directiva 2004/83, care se referă la temerea de a fi persecutat și la protecție, sunt intrinsec legate. Astfel, protecția la care se referă această dispoziție este, după cum reiese din cuprinsul punctului 47 din prezenta hotărâre, o protecție împotriva unor acte de persecuție.

57 Astfel, Curtea a statuat deja că, dacă resortisantul în cauză are, ca urmare a împrejurărilor existente în țara sa de origine, temerea fondată de a fi persecutat pentru cel puțin unul dintre cele cinci motive enumerate la articolul 2 litera (c) din Directiva 2004/83, aceste împrejurări demonstrează că țara terță în cauză nu își protejează resortisantul împotriva unor acte de persecuție (a se vedea în acest sens Hotărârea din 2 martie 2010, Salahadin Abdulla și alții, C-175/08, C-176/08, C-178/08 și C-179/08, EU:C:2010:105, punctele 57 și 58). Un resortisant al unei țări terțe care este efectiv protejat împotriva unor acte de persecuție în sensul acestei dispoziții nu poate astfel să fie considerat ca fiind îndreptățit să aibă o temere de a fi persecutat.

58 În plus, aceleași împrejurări care demonstrează că țara terță în discuție nu își protejează resortisantul împotriva unor acte de persecuție sunt cauza imposibilității acestui resortisant sau a refuzului justificat al acestuia de a solicita protecția țării sale de origine în sensul dispoziției menționate, și anume în sensul capacității acestei țări de a preveni sau de a sancționa acte de persecuție (Hotărârea din 2 martie 2010, Salahadin Abdulla și alții, C-175/08, C-176/08, C-178/08 și C-179/08, EU:C:2010:105, punctul 59).

59 În consecință, pentru a stabili dacă resortisantul unei țări terțe în cauză are o temere fondată de a fi persecutat în țara sa de origine, în sensul articolului 2 litera (c) din Directiva 2004/83, trebuie să se ia în considerare existența sau lipsa unei protecții împotriva unor acte de persecuție în această țară terță.

60 Cu toate acestea, protecția împotriva unor acte de persecuție existentă într-o țară terță nu permite să se concluzioneze cu privire la lipsa unei temeri fondate de a fi persecutat în sensul acestei dispoziții decât dacă ea îndeplinește cerințele care rezultă în special din articolul 7 alineatul (2) din respectiva directivă.

61 Astfel, întrucât condițiile prevăzute la articolul 2 litera (c) din directiva menționată care au legătură cu temerea de a fi persecutat și cu protecția împotriva unor acte de persecuție sunt, după cum reiese din cuprinsul punctului 56 din prezenta hotărâre, intrinsec legate, acestea nu pot fi examinate în funcție de un criteriu de protecție distinct, ci trebuie apreciate în raport cu cerințele prevăzute în special la articolul 7 alineatul (2) din aceeași directivă.

62 În plus, rezultă în special din articolul 1 din Directiva 2004/83 că acest articol 7 alineatul (2) stabilește cerințele minime în ceea ce privește protecția împotriva unor acte de persecuție existentă în țara terță de origine a persoanei interesate, care este de natură să împiedice, dacă este cazul, acordarea statutului de refugiat acestuia. Or, o interpretare potrivit căreia protecția existentă în această țară terță poate exclude o temere fondată de a fi persecutat chiar dacă ea nu îndeplinește respectivele cerințe ar putea pune în discuție cerințele minime prevăzute de această din urmă dispoziție.

63 Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la primele trei întrebări că articolul 11 alineatul (1) litera (e) din Directiva 2004/83 coroborat cu articolul 7 alineatul (2) din aceasta trebuie interpretat în sensul că un eventual sprijin social și financiar asigurat de agenți privați precum familia sau clanul resortisantului unei țări terțe în cauză nu îndeplinește cerințele de protecție care rezultă din aceste dispoziții și, din acest motiv, nu este pertinent nici pentru a aprecia efectivitatea sau disponibilitatea protecției asigurate de stat în sensul articolului 7 alineatul (1) litera (a) din această directivă, nici pentru a determina, potrivit articolului 11 alineatul (1) litera (e) din directiva menționată coroborat cu articolul 2 litera (c) din aceasta, persistența unei temeri fondate de a fi persecutat.

Cu privire la cheltuielile de judecată

64 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară:

1) **Articolul 11 alineatul (1) litera (e) din Directiva 2004/83/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind standardele minime referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de statutul de refugiat sau persoanele care, din alte motive, au nevoie de protecție internațională și referitoare la conținutul protecției acordate trebuie interpretat în sensul că „protecția” prevăzută de această dispoziție în ceea ce privește încetarea statutului de refugiat trebuie să îndeplinească aceleași cerințe precum cele care rezultă, în ceea ce privește acordarea acestui statut, din articolul 2 litera (c) din respectiva directivă coroborat cu articolul 7 alineatele (1) și (2) din aceasta.**

2) **Articolul 11 alineatul (1) litera (e) din Directiva 2004/83 coroborat cu articolul 7 alineatul (2) din aceasta trebuie interpretat în sensul că un eventual sprijin social și financiar asigurat de agenți privați precum familia sau clanul resortisantului unei țări terțe în cauză nu îndeplinește cerințele de protecție care rezultă din aceste dispoziții și, din acest motiv, nu este pertinent nici pentru a aprecia efectivitatea sau disponibilitatea protecției asigurate de**

stat în sensul articolului 7 alineatul (1) litera (a) din această directivă, nici pentru a determina, potrivit articolului 11 alineatul (1) litera (e) din directiva menționată coroborat cu articolul 2 litera (c) din aceasta, persistența unei temeri fondate de a fi persecutat.

Semnături